

УДК 323.1

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.51.26>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ

Володимир Томахів, Орест Качуровський

Західноукраїнський національний університет,

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин імені Б. Д. Гаврилишина,

кафедра політології та філософії

вул. Львівська, 11, 46009, м. Тернопіль, Україна

Досліджено осмислення проблеми консолідації українського суспільства у науковій літературі. Визначено особливу необхідність загальної національної консолідації в умовах війни з росією для забезпечення існування держави. Схарактеризовано теоретичні аспекти поняття «консолідація» та її різні визначення. Окреслено відмінності між основними різновидами консолідації. З'ясовано роль національної консолідації у процесі формування згуртованості суспільства в критичних умовах життєдіяльності завдяки зростанню впливу інституційних та неінституційних творчих сил нації. Розглянуто трактування понять «консолідація», «національна консолідація», «соціальна консолідація», «політична консолідація», «етнічна консолідація». Запропоновано розуміння головних видів консолідації, основних суб'єктів національної консолідації та визначено умови, способи здійснення, чинники, які впливають на формування національної консолідації. Акцентовано, що національна консолідація спрямована на успішну реалізацію стратегії суспільного розвитку в контексті сучасних геополітичних реалій. Без консолідації пасіонарних громадян, усвідомлення спільного взаємозв'язку, історичного минулого, власних традицій та умотивованої мети стане неможливим виживання народу. Показано динаміку зростання згуртованості українського суспільства в складний період протистояння військовій агресії росії, що свідчить про позитивний напрям руху процесу консолідації української нації. Це спонукає до вивчення трансформації національної консолідації в Україні.

Ключові слова: нація, національна держава, консолідація, солідарність, соборність, соціальна консолідація, політична консолідація, національна консолідація, етнічна консолідація, мультикультуралізм.

Постановка проблеми. Формування успішного процесу національної консолідації є важливим для забезпечення єдності народу, запобігання ризикам утворення суспільних конфліктів на території держави. Завдання вивчення національної консолідації складно переосінити, особливо в період випробувань для сучасного українського суспільства.

Для впровадження позитивних змін у життєдіяльності держави необхідно забезпечити відновлення української етнічної нації та сформувати на її основі етнополітичну націю, яка ідейно, культурно та політично консолідує українців. Важливим є завдання розбудови української національної держави, тобто створення такої держави, яка забезпечуватиме інтереси української етнічної нації та національних меншин.

Підсумком успішної консолідації українського суспільства має бути підвищення рівня згуртованості народу, перетворення України на повноцінний суб'єкт міжнародного впливу та її становлення як впливової сили на регіональному та світовому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами національної консолідації в різний період часу займалася велика кількість дослідників. Значний внесок у дослідження ролі консолідації зробили українські вчені. Серед науковців, які досліджують

процес консолідації суспільства, варто відзначити: О. Оржель, Ю. Опалько, Г. Луцишин, А. Колодій, В. Городяненка, І. Лопушинського, В. Крисаченка, М. Пірен, Р. Шпорлюка, Л. Чупрія. У працях цих учених акцентується увага на необхідності консолідації суспільства для забезпечення захисту української державності як мети державної політики.

Мета статті – дослідити концептуальні засади національної консолідації, спираючись на сучасний стан осмислення питання консолідації у науковій літературі.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні не існує єдиного трактування поняття консолідація. Соціолого-педагогічний словник визначає консолідацію як «вид об'єднавчих процесів, злиття близьких за мовою і культурою етносів у більш великі спільноти, налагодження між ними соціально-економічних та культурно побутових зв'язків» [10, с. 116]. Політична енциклопедія подає таке трактування терміну «консолідація» – це процес зближення, посилення цілісності та міцності соціальних і політичних інститутів з ціллю успішного розв'язання назрілих проблем [7, с. 353].

У сфері політико-владних і державотворчих процесів поняття «консолідація» означається як формат інтеграційних процесів за умови забезпечення суспільного консенсусу, що утворюється та підтримується інструментами політичного впливу та згуртуванням суспільства [6, с. 131].

Проаналізувавши ці визначення приходимо до свого розуміння консолідації. На нашу думку, консолідація – це процес інтеграції суб'єктів завдяки використанню політичних важелів впливу для формування спільних цілей та забезпечення соціальної стабільності.

Попри те, що Г. Луцишин [5] розрізняє такі види консолідації, як суспільна, демократична, територіальна та інші, ми дотримуємось більш поширеної позиції, прихильниками якої є, зокрема, М. Антипкін, І. Іванов, І. Куць, С. Рогачев, І. Хинтба, Е. Терешина. Вони поділяють консолідацію на політичну, національну, соціальну та етнічну (див. рис. 1) [6, с. 132].

Оскільки тема нашого дослідження стосується національної консолідації, то звернемо увагу на її різні визначення.

Досліджуючи питання національної консолідації, А. Колодій стверджує, що ціллю для українських політиків повинна бути консолідована національна держава з сильним згуртуванням усіх громадян. Ключовим є процес консолідації української нації довкола спільної національної ідеї [4, с. 210].

О. Петухова вважає, що термін «національна консолідація» складається з консолідації політичної та соціальної. Консолідація національна становить вищий рівень процесів соціальної консолідації. Тож національна консолідація виконує роль інтеграції різноманітних соціальних груп, етносів, які виступають одним цілісним соціальним організмом. Здійснення національної консолідації є важливим для уникнення соціальних конфліктів [6, с. 133].

Г. Луцишин трактує поняття «національна консолідація» як етнополітичний процес, який направлений на посилення та згуртування різного роду етносів, які складають націю, завдяки поетапному нівелюванню перешкод і виробленню загальних цінностей, інститутів (політичних, економічних, соціальних, духовних) з ціллю реалізації об'єднавчої мети [5, с. 197]. Суб'єктами в цьому процесі є: політичні інститути, ЗМІ, політична еліта та ін.

Варто звернути увагу на основні суб'єкти національної консолідації (див. рис. 2) [9, с. 282].

Отже, на наш погляд, поняття національна консолідація передбачає процес об'єднання, згуртування, посилення солідарності і соборності нації та її державності на основі

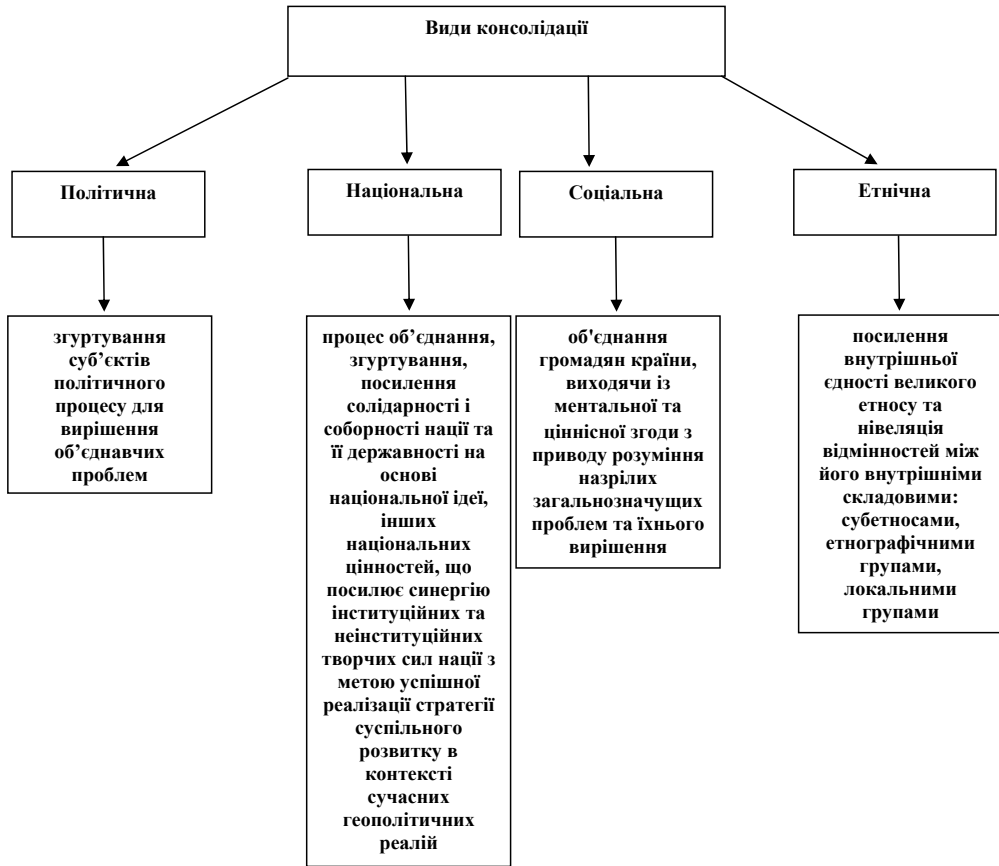

Рис. 1. Види консолідації

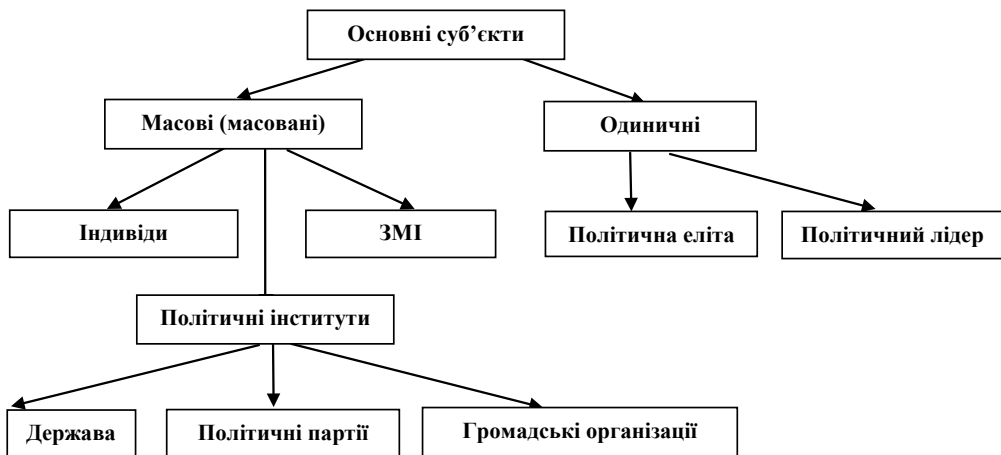

Рис. 2. Основні суб'єкти національної консолідації

національної ідеї, інших національних цінностей, що посилює синергію інституційних та неінституційних творчих сил нації з метою успішної реалізації стратегії суспільного розвитку в контексті сучасних геополітичних реалій.

Важливими аспектами для розуміння національної консолідації є дослідження її умов, способів здійснення, чинників, які впливають на її формування. Консолідаційний потенціал національної ідентичності пов'язаний з такими чинниками: використання культурних цінностей, ведення господарства, демократизація влади та ін. (див. рис. 3) [9, с. 266].

У своїй монографії «Консолідаційна модель національної ідентичності: від теорії суверенітету до теорії політичної модернізації» Ю. Руденко зазначає, що прослідковується прямий взаємозв'язок поміж процесом політичної модернізації, формуванням національної ідентичності, отриманням суверенітету державами на демократичних засадах та акцентує увагу на важливості мультикультуралізму [9, с. 331].

На наш погляд, політика мультикультуралізму показала свою неефективність, оскільки в її основі є ідея щодо майже повного відкидання політики соціокультурної асиміляції в національних європейських країнах, а на заміну цього передбачено забезпечення проживання в державі багатьох етнонаціональних і релігійних громад, які зберігають свою власну культурну ідентичність у політичному суспільстві [11, с. 72]. Мультикультуралізм був ефективним для збереження расового, етнокультурного та релігійного різноманіття емігрантських держав, проте він виявився неуспішним для національних країн ЄС.

На нашу думку, українському суспільству не підходить підхід Ю. Руденка, оскільки він веде до формування мультикультурної моделі «держава-нація», а на сучасному етапі розбудови України потрібна модель «нація-держава». Тому пропонуємо етнополітичний принцип національної консолідації. Варто зазначити, що для різноманітних видів націй (етнічних, політичних, модерних і давніх) головною умовою їхнього утворення та існування є поєднання етнокультурної та політичної організації суспільства. Етнос переходить у націю коли розпочинає створювати свою політичну систему, яка підкріплює горизонтальну консолідацію народу, що здійснюється на базі спільності культури, вертикальною консолідацією, що засновується на відносинах влади. У випадку політичних націй процес формування відбувається у протилежному напрямі: народ поліетнічної держави під впливом сили закону та централізованої влади набуває характерних ознак нації, коли створює спільну культуру, національну етнічність [8, с. 127]. Сучасна етнополітика держави мала би, з одного боку, стимулювати відродження та модернізацію української етнічної нації та забезпечити утворення української політичної нації, а з іншого – підтримувати демократичність і баланс у націєтворчих процесах [8, с. 129].

Російсько-українська війна змінила свідомість українців. Зокрема, за результатами соціологічних досліджень групи «Рейтинг» 5–7 вересня та 22–23 листопада 2023 року громадяни заявляють про досить позитивний образ майбутнього держави, але у 2021 році більше половини українців формували песимістичне бачення розвитку країни. Важливим у цьому контексті є показник схвалення вектору руху країни (61%), що формується на основі високої підтримки військового керівництва держави (довіра до ЗСУ 94%, до ветеранів –79%), а також оцінки ставлення громадян до євроатлантичної інтеграції (78% підтримують вступ України в ЄС, 77% – у НАТО) (див. рис. 4) [1; 2; 3].

Висновки. Аналіз осмислення проблеми національної консолідації у науковій літературі свідчить про складність і багатогранність процесу консолідації нації. Цей процес спрямований на об'єднання, згуртування, посилення солідарності і соборності нації та її державності на основі національної ідеї, інших національних цінностей, що посилює синергію інституційних та неінституційних творчих сил нації з метою успішної реалізації

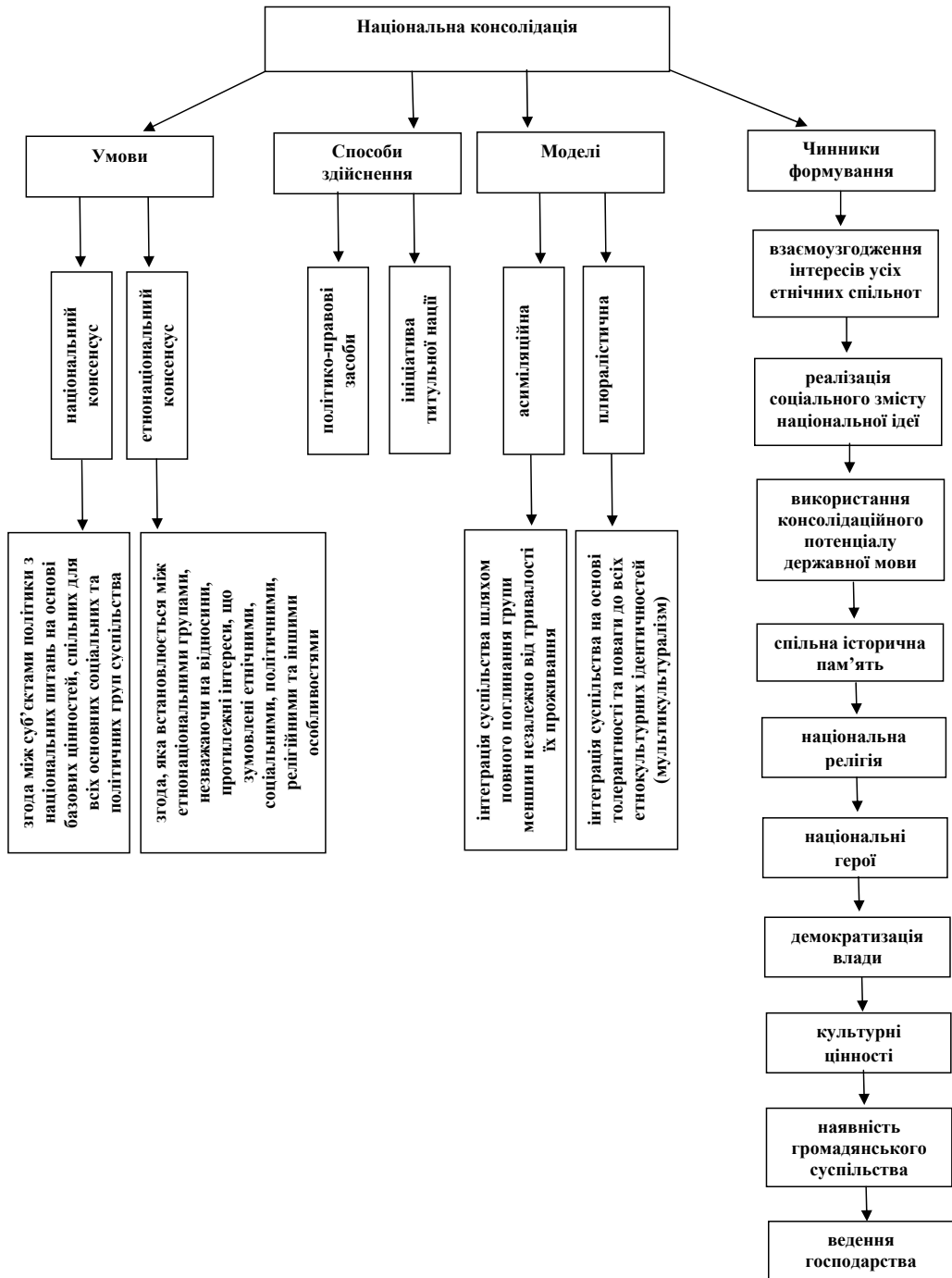

Рис. 3. Национальна консолідація

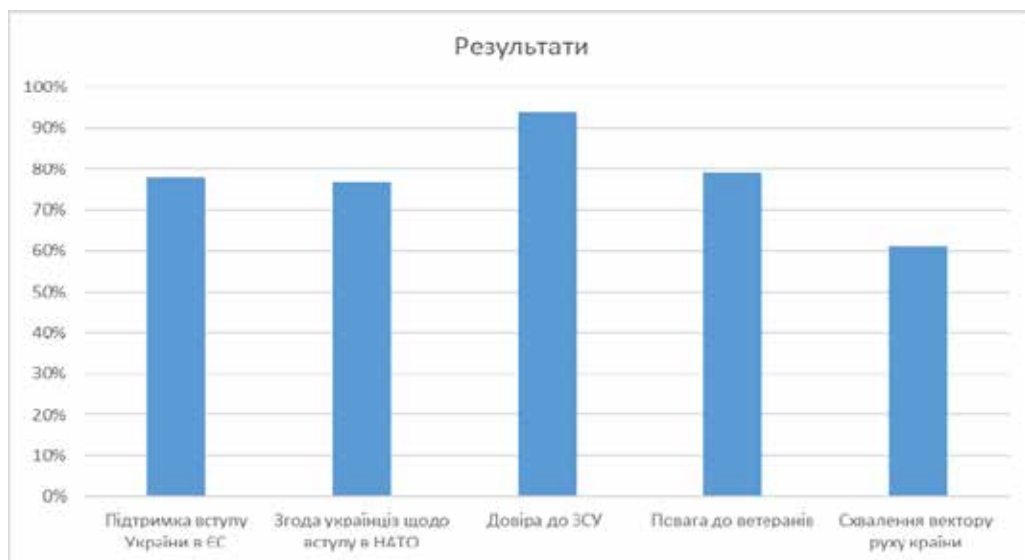

Рис. 4. Результати соціологічних досліджень групи «Рейтинг» 2023 р.

стратегії суспільного розвитку в контексті сучасних геополітичних реалій. Консолідацію варто розглядати як процес інтеграції суб'єктів завдяки використанню політичних важелів впливу для формування спільних цілей та забезпечення соціальної стабільності.

На сучасному етапі розвитку України, який характеризується розв'язанням проти нашої держави повномасштабної війни, процес національної консолідації набув оновленого, позитивного змісту. Ці позитивні зміни виражаються в тому, що, згідно з соціологічними дослідженнями, значно консолідувалася українська етнічна нація; зросійщені представники суспільства спроможні усвідомлювати важливість значення української мови та культури; об'єднання нашого народу та різних його етнічних груп навколо української етнічної нації щораз засвідчує прогрес у формуванні української політичної нації [1; 2; 3]. Стратегічні конституційні цілі також набули чітких обрисів і втілення: 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата у члени ЄС (14 грудня 2023 року Рада Європейського Союзу розпочала переговори щодо вступу України до Європейського Союзу після виконання низки вимог), ставши східним форпостом оборонного альянсу, а ЗСУ втілюють на практиці засади натівських нормативів. В Україні ще існують проблеми, пов'язані з забезпеченням єдності суспільства, захистом гармонії та міжнародної злагоди (що стосується російської нацменшини), запобіганням намаганням роз'єднати державу за ідеологічними чи іншими критеріями. Інтеграція національних меншин до складу титульної нації має відбуватися за умови збереження та розвитку їхніх етнокультурних особливостей. Україна повинна знайти свій власний вектор розвитку, який буде засновуватися на демократичних, гуманістичних та прогресивних цінностях XXI століття. Відповідно війна, розпочата росією, як форма соціально-політичного насильства здійснює поступовий вплив на формування нової реальності. У новій реальності Україна виокремлюється як впливова сила на регіональному та світовому рівні.

Список використаної літератури

1. Двадцять п'ять загальнонаціональне опитування: Динаміка ставлення українців до міжнародних союзів (22–23 листопада 2023). *Соціологічна група Рейтинг*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadcyat_piyate_zagalnonacionalne_opituvanny_dinamska_stavlennya_ukrainciv_do_mizhnarodnih_soyuziv.html (дата звернення: 9.12.2023).
2. Двадцять четверте загальнонаціональне опитування «Україна в умовах війни». Настрої та економічне становище населення (5–7 вересня 2023). *Соціологічна група Рейтинг*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadcyat_chetverte_zagalnonac_onalne_opituvanny_ukra_na_v_umovah_v_yni_nastro_ta_ekonom_chne_stanovi.html (дата звернення: 9.12.2023).
3. Двадцять четверте загальнонаціональне опитування «Україна в умовах війни». Образ ветеранів в українському суспільстві (5–7 вересня 2023 року). *Соціологічна група Рейтинг*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadcyat_chetverte_zagalnonac_onalne_opituvanny_ukra_na_v_umovah_v_yni_obraz_veteran_v_v_ukra_nskomu.html (дата звернення: 9.12.2023).
4. Колодій А. Ф. Національний вимір суспільного буття : монографія. Львів : Астролябія, 2008. 368 с.
5. Луцишин Г. Національна консолідація як фундаментальна основа розвитку української політичної нації. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2012. № 4(3). С. 195–200.
6. Петухова О. В. Консолідація: сутність і види. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 3. С. 130–135.
7. Політична енциклопедія / ред.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал. Київ : Парлам. вид-во, 2011. 807 с.
8. Рудакевич О. М. Пізнавальний потенціал національного принципу в дослідженні етнополітичних процесів. *VIII Методологічні читання «Розвиток політичної науки в Україні: сучасні методологічні тренди та практичні виміри (пам'яті професора Валерія Миколайовича Денисенка)»* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 10 грудня 2021 р. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 127–129.
9. Руденко Ю. Консолідаційна модель національної ідентичності: від теорії суверенітету до теорії політичної модернізації: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 364 с.
10. Соціально-педагогічний словник / за ред. В.В. Радула. Київ: ЕксОб, 2004. 304 с.
11. Халілова-Чуваєва Ю.О., Бубнов І.В. Європейська політика мультикультуралізму і криза національної ідентичності. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*. 2013. № 2 (58). С. 66–75.

CONCEPTUAL BASIS OF RESEARCH NATIONAL CONSOLIDATION**Volodymyr Tomakhiv, Orest Kachurovskyi**

*Western Ukrainian National University,
Educational and Scientific Institute of International Relations
named after B. D. Havrylyshyn,
Department of Political Science and Philosophy
Lvivska str., 11, 46009, Ternopil, Ukraine*

The understanding of the problem of the consolidation of Ukrainian society in the scientific literature is studied. The special need for general national consolidation in the conditions of the war with Russia to ensure the existence of the state has been defined. The theoretical aspects of the concept of “consolidation” and its various definitions are characterized. The differences between the main types of consolidation are outlined. The role of national consolidation in the process of forming social cohesion in critical life conditions due to the growing influence of the nation’s institutional and non-institutional creative forces has been clarified. The interpretation of the concepts “consolidation”, “national consolidation”, “social consolidation”, “political consolidation”, “ethnic consolidation” is considered. An understanding of the main types of consolidation, the main subjects of national consolidation is offered, and the conditions, methods of implementation, and factors influencing the formation of national consolidation are defined. It is emphasized that national consolidation is aimed at the successful implementation of the social development strategy in the context of modern geopolitical realities. Without the consolidation of the people, the awareness of the common interrelationship, historical past, own traditions and a motivated goal, the survival of the Ukrainian nation will be impossible. The dynamics of the growth of the cohesion of the Ukrainian society during the difficult period of resistance to Russia’s military aggression are shown, which indicates the positive direction of the movement of the process of consolidation of the Ukrainian nation. This prompts the study of the transformation of national consolidation in Ukraine.

Key words: nation, nation state, consolidation, solidarity, unity, social consolidation, political consolidation, national consolidation, ethnic consolidation, multiculturalism.